

naar zijn oude post in Suriname, ditmaal met de titel van 'apostolisch visitator'; in Batavia werd een hulpbisschop benoemd. Hier stierf hij enkele jaren later. Het boekje geeft merkwaardige inkijkjes in het dagelijkse leven en het functioneren van de katholieke missie in onze buitengewesten. Daarbij komen zaken aan de orde die voor de hand liggen, maar die in de oudere missiegeschiedenis ongaarne werden behandeld. Hoe ging een katholiek kerkbestuur om met eigen slaven? Hoe moest de relatie zijn tussen katholiek en protestant in Indië, waar beiden kwamen te staan tegenover een actieve en offensieve Islam? Het antwoord op de laatste vraag zou in de jaren rond de eeuwwisseling de confessionele politiek in Nederland voor moeilijke problemen stellen.

Vernooy's boekje is hier en daar wat slordig met de feiten en naïef in de interpretatie daarvan. Toch heeft het een voordeel boven veel werken van grotere wetenschappelijke diepgang: het is geschreven vanuit het perspectief van de kolonie, niet van het moederland. Dat perspectief brengt de lezer ertoe veel zaken in een ander licht te zien.

J.P. de Valk

J. de Bruijn (red.), *Een land nog niet in kaart gebracht. Aspecten van het protestants-christelijk leven in Nederland in de jaren 1880-1940*, Amsterdam, 1987 (313 blz.) f 35,00; dez., *Bepaald gebied. Aspecten van het protestants-christelijk leven in Nederland in de jaren 1880-1940*, Baarn, 1989 (264 blz.) f 35,00.

Op oude afbeeldingen van Afrika vulde men de witte plekken wel eens in met de mededeling: *Hic sunt leones* (hier zijn leeuwen). Dergelijke mythische leeuwen bevolken de historische kaart van het protestants-christelijke leven tussen 1880 en 1940 bij tientallen. De titels van de twee hier te bespreken bundels artikelen, verschenen in de reeks *Passage* onder auspiciën van het Historisch Documentatiecentrum Nederlands Protestantisme van de Vrije Universiteit, wijzen op een poging om deze streken meer verantwoord en *up to date* in kaart te brengen. In ruim twintig uitvoerige overzichtsartikelen worden nieuwe contouren geschetst en onbekende landschappen verkend. Dat niet alle cartografen daarbij hetzelfde uitgangspunt hebben of dezelfde methode hanteren, leidt soms wel tot verwarring en overlapping. In het eerste boek ligt de nadruk op religie, politiek en economie; in het tweede komt de cultuur in brede zin aan de orde. Het resultaat is een bont en boeiend geheel, waaraan historici, theologen, economen en - zoals de redacteur in de inleiding op de eerste bundel opmerkt - 'zelfs een socioloog' hebben meegewerkt.

Die socioloog is D.Th. Kuiper, bekend van zijn studies over het gereformeerde volksdeel. In een bijdrage getiteld 'Het Nederlands protestantisme in ontwikkelingsperspectief (1860-1940)' zet hij in de eerste bundel in forse lijnen de omtrekken uit van een geschiedenis van het protestants-christelijke volksdeel tegen de achtergrond van de veranderingen in staat en maatschappij.